

MAANOORED

TÕUSVA PÕLVE TULEVIKU TÄHISED

PÖLLUMAJANDUSLIK NOORSOO KUUKIRI

1938

VI aastakäik

Toimetaja A. ECKBAUM. Vastutav toimetaja E. JUST.
Väljaandja EESTI PÖLLUMEESTE KESKSELTS.

Toimetus ja talitus: Tallinn, Pärnu mnt. 6, pk. 54, tel. 484-15.
Tellimishind: 120 snt. aastas, 65 snt. poolaastas.

Nr. 6

Juuni

Nad ootavad laulupidu.

Võidupüha.

Võidupüha on eelkõike mälestuste püha. See on püha, mil iga tõsi-eestlase hinges kangastuvad mälestused neist kuumadest jaanikuu päevadest, mil Eesti malev ruttas vastu oma põlisele vaenlasele Võnnu all. Balti parunid ja nende sabarakud eksisid seekord oma kaalutlustes saatuslikult. Nad rajasid oma äraandliku rünnakukava oletusele, et eesti noor rahvavägi on enam kui pool aastat vältanud võitluses vene punaväe vastu väsinud. Nad spekuleerisid tõenäoliselt ka sellele, et enne kui enamlusvastaselt rindelt suudetakse kohale toimetada vägesid suuremal arvul, on lahingu kaalukeel ammugi langenud saksa palgasõdurite kassuks, sest need „talupoegade salgad“ ei pidanud ju olema üldse suuteliised tõsise vastupanu osutamiseks „rauddiviisi“ valitud meestele. „Läänerindel karastatud“ palgasõdurid pidid „idarindel“ lõpule viima selle töö, mis jäi okupatsiooni ajal pooleli preisijunkrute kannupoistel. Äraandlikult juhitud seljatagune hoop pidi kustutama noore Eesti riigi Euroopa kaardilt ja andma uuesti valitsusohjad nende meeste kätte, kes seitsme sajandi pikkusel olid seda maad nii mõistmatult valitsenud.

Ent kõik need kaalutlused olid rajatud tuulde. Võnnu väljadel viidi uuesti lõpule see, mis enam kui kakskümmend inimpõlve tagasi jäi pooleli umbes samas kohas. 1210. aasta suvel ründas Eesti malev Võnnu kindlust, mis oli selleaegse orguriigi tugevamaks kindluseks Liivimaal. Sel korral jäi Võnnu kindlus vallutamata, sest peale nelja päeva pikkust hoogsat piiramist tõmbus eesti malev tagasi kindluse juurest, et vältida enneaegset kokkupõrget saksa-läti ja liivi ühendatud vägedega, kes ruttasid appi oma nõrkevaile suguvendadele Võnnu kindluses. Kuid 709 aastat hiljem vallutati Võnnu eesti võidukate vägede poolt ja purustava löögiga paisati põline vaenlane Düüna taha, kus ainult liitriikide vahelise segamine päästis preisi junkrute vägederiismed lõpliku hävinemise eest. See oli suur ajalooline pööripäev, mille tähtsust täies ulatuses suudavad hinnata alles järgnevad rahvapõlved. Ja Võidupühäl mälestame sügavas harduses kõiki neid kangelasi, kes Võnnu veristel väljadel ohverdasid kodumaa parema tuleviku eest oma elu.

Ent Võidupühäl on aeg meele tuletada ka seda unarusse vajunud lahingut Võnnust põhjapool, kus eesti malev sai otsustava võidu saksa-läti ja liivi ühendatud vägede üle. Ajaloos tuntakse seda lahingut Võnnu-Roopa-Ronneburgi lahingu nime all. Viimasel ajal on aga populaarseks saanud Ümera lahingu nimi, sest otsustav lahing 1210. aastal toimus Ümera jõe ääres. Laseme sellest lahingust jutustada Läti Hendriku kroonikal, kuigi jutustuses väljendatud arvused ja eestlaste kättemaksu akte ei saa võtta puhta rahana, selleks on kirjeldus selle Läti munga erapoolikus Muinas-Eesti ja Liivi vabadusvõitluse kirjeldamisel otse käegakatsutavalt sihilik.

Sündmuskäik Ümera lahingu eel kujunes järgmiselt. Kui Võnnu kindlust piirav Eesti malev kuulis suurte saksa-liivi ja läti vägede liginemisest, siis taandus ta ettevaatlikult põhja poole, olles küllalt teadlik selles, et lagedal väljal osutub mõttetuks võtta vastu lahingut

raudriidega soomustatud ristiriütlitega, kes omas ligipääsmatuses ja pidurdamatus rünnakuhoos on tänapäeva sõjas võrreldavad raskete tankide rünnakuga kergeis sõjariistus jalaväe osa vastu. Sellepärast ootas eesti malev liginevat vaenlast metsaga kaitstud maastikul, rünnates teda Ümera jõeäärsel metsateel. Läti Hendrik kirjeldab seda lahingut, kus saksa-läti-liivi ühendatud väed said raske kaotuse osaliseks — järgmiselt:

„Rüütliid tungisid eestlaste peale ja löid mõned neist maha ja sõdisid nendega. Seal langes Berthold (lätlaste truu liitlane), Kaupo poeg ja tema väimees Vaane, üks vapper, vaga ja õiglane mees, ja ka mõned rüütliwendadest. Piiskopi sulastest said Vichmann ja Alder raskesti haavata. Kui liivlased selja taga tulles nägid, kuis väesalgad kõikjalt metsadest välja sööstisid, pöördusid nad kohe põgenema ja sakslased jäid üksinda. Kui sakslased seda nägid, et neid seal enam ei ole rohkem üle jäänud kui kaksikümmend meest, siis asusid nad kiilu viisi ja läksid vaenlastega sõides Koiva poole tagasi... Eestlased aga ajasid taga ratsa nii sakslasi kui liivlasi ja lätlasi, kes paremale ja pahemale poole pagesid, ja võtsid neid kinni ligi sada. Muist löid nad maha, muist viisid Ümera jõele tagasi, kus neid hirmsasti piinasid. Nende hulgas oli meie neliteistkümmend sakslast (ristisõdurit), kellest nad mõned küpsetasid elusalt, teistel võtsid riided seljast ja mõõkadega neile ristid selga raiusid, neid kägistasid, ja on neid, nii nagu meie loodame, märtrite juurde taeva saatnud.“

„Siis on eestlased läinud tagasi oma maale, on kristlasi teotades kõigisse maakondadesse saatnud teate, on vandega endid ühendanud, et tahavad olla üks süda ja üks hing kristlaste vastu.“

Võidupühaks.

*Oleme Läänemerd armastav
põline põldurisugu.*

*Kõneleb rannikupaas,
kodumaa luited ja laas,
voored, ning järvede selg
kumedat kangelaslugu
võidust ja tööst.*

*Oleme Läänemerd armastav
põline põldurisugu.*

*Aastate arvutu ring
mõtete tarmukas sööst,
võitmatu käsi ja selg
asutas linnad ja talud
— kodu me hing.*

*Oleme Läänemerd armastav
põline põldurisugu.*

*Küllalt siin kätel veel tööd
vaim meie lõkkele lööb,
tiivustab võitluse ind.
Võidutse, kodumaa talu,
kodumaa linn!*

Julius Öngu.

Kaupo ja liivlased ja lätlased pöördusid taplusest tagasi — nutsid taga oma langenuid kurvastades, et nemad alles äsja ristitud ja nüüd juba paganatest maha löödud, ja nendega leinas terve kogodus, kes sellal oli kui noole vibu tõmmatud kõveraks, aga ial ei murdu; kui Noa laev, mille suured veevood tõstavad kõrgele, aga kuhugi vastu ei tõuka; kui Peetruse laevakene, mida lained põrutavad, aga mitte põhja ei kao; kui naine, keda lendav madu taga ajab, aga kätte ei saa. Selle tagakiusamise järele tuli lohutus ja kurbuse järel andis kolmainu Jumal rõõmu.“

Sellest leina meeoleolu kirjeldusest tuleb järeldada, et „raudrüütlite“ ja nende liitlaste kaotus tõesti pidi ootamatult raske olema. Ümera lahing tõendas aga omakorda kõigile kaasaegsetele eestlastele, et on võimalik võita ka raskesse rauda riietatud ristsõdureid, kes seni tundusid võitmatutena ja ligipääsmatuna kergete relvadega varustatud Muinas-Eesti sõdalastele.

Ajalugu ei pajata meile sellest, mis nimeline eesti vanem juhtis rünnakut Võnnu kindluse vastu 1210. aastal ja sellele järgnevat Ümera lahingut. — Küll aga teame Lätji Hendriku kroonikast, et õnnetut Madisepäeva lahingut 1218. aasta 21. septembril, millises lahingus anti surmahoop Muinas-Eesti iseseisvusele — juhtis kõigist tuntud ja lugupeetud Lehola vanem Lembit.

Lembitu malev murdus ülejäõulise vaenlase surve all Madisepäeva lahingus, kuid kustumatu vabadusigatsus elas edasi rahva hinges, plahvatades ürgjäõuliselt 1343. aasta Jüriõõ mässus ja järgnevate sajandite korduvaiss mässukatsetes.

Tänapäeva vaatevinklis tunduvad sellised mässukatsetes, nagu seda olid Mähtra sõda, Anija meeste vastuhakkamine ja Pühajärve sõda —

püsti meeletusena, sest käputäis talumehi ei moodusta ju mingit arvesse tulevat jõudu suure maailmariigi relvastatud sõjaväe ja korraldatud valitsusaparaadi kõrval. — Kuid need meeletud vastuhakkamiskatsed tõendavad siiski ilmse selgusega, et kui tuleb otsustav silmapilk, siis on eestlane alati valmis heitma kõik kaalule oma rippumatuse ja vabaduse kaitseks.

Võidupüha on esijärjekorras mälestuste püha, sest sel pühal kangastub meile kõigi nende nimeliselt tuntud ja nimetute kangelaste häälte rivi, kes aastasadade ja tuhandete jooksul on võidelnud eestluse olemasolu eest. Ent Võidupüha on ühtlasi ka tuleviku lootuste ja julgete unistuste päev, sest sel päeval püstitame mineviku kogemuste põhjal uusi juhtmõtteid oma tuleviku paremaks korraldamiseks.

J. Viidang.

Meie laulupeod.

Meie laulupeude kohta on tähendatud, et eesti rahvas on ennast vabaks laulnud. Neis sõnades on palju tõtt. Meie laulupidude tähtsamaks rahvuslikuks teeneks jääb, et nad süvendasid kokkukuuluvusetunnet üksikute rahvaliikmete vahel ja suurendasid sellega eesti rahvuslikku jõutunnet. Nad aitasid sisendada arusaamist rahvusliku ühtehoiu vajadusest isegi nende hulgas, kellel sellest varem mingit aimu polnud.

Kuid kui tahame olla valjult erapooletud, siis tuleb ütelda, et esimestel laulupeudel ilmnis ka mõningaid ebasoovitavaid mõjutusi rahva laiemate hulkade meelsusele. Rahvuse kõigi jõudude äratamiseks ja tegudele virgutamiseks oli tarvis kindlat ja teravajoonelist rahvuslikku eeskäva. Laulupeude mõju avaldus aga peamiselt õrnatoonilises meeolotsemises ja selle tõttu mõjusid laulupeod teatud mõttes kõrvale juhtivalt rahvusliku aktiivsusele. See ilmnis osaliselt juba esimesel laulupeol, mis peeti 18., 19. ja 20. juunil (v. k. j.) 1869. aastal. Laulupeo korraldamise hingeks oli J. V. Jannsen, kuid Carl Robert Jakobson jäi meie esimesest laulupeost eemale, kuna talle ei meeldinud see soe osavõtt, mis avaldas selleaegne saksa seltskond Eesti esimesele laulupeole, ehtides sel puhul isegi oma majad lippudega. Ent vaatamata laulupeo peakorraldaja tagasihoidlikkusele, kujunes eesti esimene laulupidu osavõtjate meeolult sedavõrd ürgjõuliseks rahvuslikuks meelevalduseks, et Jannseni endagi toon muutus pärast seda „Postimehe” veergudel palju käredamaks.

Üldiselt on aga laulupeude mõju siiski edasiviiv ja rahvustunnet süvendav. Eriti suureks kujunes laulupeude äratav mõju kasvavale noorsoole, kellele mälestusse jäi laulupeude ülev mõju püsima unustamatult. Sellepärast olgu tere-
tunud ka meie XI laulupidu.

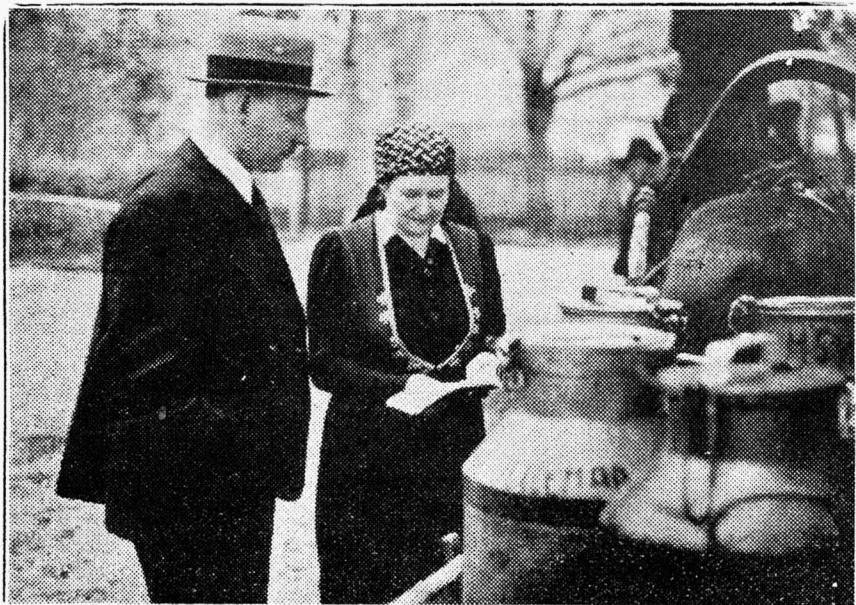
*Inimeselaps on kuri —
Vendlusest on ülem õelus.
Kiskja kiskjale on ligem,
Puu on puule enam vend.*

Aug. Sang.

Kehaline töö ja maaelu.

Peaminister K. Eenpalu teadaandest.

Pärast uuesti moodustatud Vabariigi Valitsuse ametisse astumist Peaminister K. Eenpalu esines 24. mail Riigikogu mõlemas kojas teadaandega valitsuse töösuundadest. Alamal avaldame sellest teadaandest seisukohti noorsoo kasvatamise ja maaelu korraldamise kohta, mis maanoortele nii lähedased ülesanded on. Peaminister K. Eenpalu ütles:

K. Eenpalu ühes abikaasaga kodutalus.

„Õpetamise ja kasvatamise viisid, õppekavad, koolikord ja õpetajaskond peavad õpetamist ja kasvatamist suunama nii,

et Eesti neorus ei võõrduks kehalisest tööst,

kehalise töö austamisest ja kehalise töö väärtuse tundmisest, sest rahva elu ja ettevõtlikkus ning meie rahvuse eesmärgid vajavad kõigepealt ja kõige rohkem hingestatud kehalist tööd. Õpilaste juhtimine kõrgetele lendudele, vaimupeenutsemisele, kaugetele sihtidele ja kergele elule toob pettumust nende ellu, kuna ainult üksikud pääsevad kõrgustesse ja ka neid kannab sinna ainuüksi vastav andekus ja visadus. Juba algkoolides õpetamine ja kasvatamine peab siduma noorust tegeliku igapäevase eluga ja tööga, idealiseerima noortele oma vanemate ja üldse igapäevast elu ning tööd, et nad kehalist tööd õpiksid hindama rahva vajaduste aatilisest küljest, aga mitte kui paratamatust igapäevase leiva teenimiseks.

Su Põhjamaa päikese kullast.

Su Põhjamaa päikese kullast,
su õhust, su veest ja su mullast
Ma sündisin, kodumaa!
Su metsad, su taevas ja meri
on soonte sees kõnelev veri,
mis tänab sind lõpmata!

Sa oskasid, tundsid ja teadsid
mu südame tuksuma seadsid,
nüüd sulle tuksub ta!
Nii rõõmus ja õnnes, mis hurmav,
kui mures ja valus, mis surmav,
sa Eesti, mu kodumaa!

Mu Looja sind kaitsku ja kandku,
sul rahu ja õnnistust andku,
ta arm olgu sinuga!
Jää õitsema aegade meres,
riik põhjamaa riikide peres
sa Eesti, mu kodumaa!

M. U n i v e r .

Koolipoliitika peab oma peamise tähelepanu hoidma rahvakoolil ja selle täiendusjätkul, samuti kutsekoolide alg- ja keskastmeil, kus kujunevad meie rahvahulgad. Kesk- ja gümnaasiumide astmed, samuti kõrgemad koolid peavad olema hoolitsetavad niipalju, kui meie rahva elukorraldus sellist haridust vajab. Peab ka vältima, et rahvas koolitamisele ei kulutaks asjata ja rohkem kui meie avalik elu seda vajab. Koolihariduse liialdus kulutab asjata rahva ja vanemate jõudu.

Ka peab elu nii korraldama, et teenistuskohตาล ei nõutaks rohkemat kooliharidust kui see koht vajab, et vältida liigset koolidiplomi jahti.

Maaelu ja põllumajanduse juhtiva korraldamise osas peame võtma kasutamisele kindla joone, mis tingitud maaelu tähtsusest meie olustikus ja põllumajanduse töömahust ning selle rahvamajanduslikust osatähtsusest. Kuid kõneldes maaelust ja Eesti maarahvast või talupoegluselt meie ei või jätta tähele panemata meie selle rahvaosa suurt moraalset tähtsust riiklikus kehas. Maa hing ei ole kujutelm, vaid see on hingeline olemus, mis ühenduses igavesti sigitava mullaga ja elava loodusega kannab eesti igavikku. Inimeste käte- ja vaimutöö, nii kõrge kui see ka ei ole, võib hävida, aga maa oma loova anniga on põline. Seepärast korraldades maaelu, meie korraldame oma rahvuse põlist alust. Maaorientatsioon ei tarvitse olla seepoolest mingi parteiline nähe ja see ei tarvitse olla ka vastolus linnadega. Kummalgi on rahva moraalses ja materiaalses elus oma eriline ja üksteist täiendav osa.

Eesti maaelu nõuab aga tööd rahvalt ja ta Valitsuselt ning ka mõlema pingutavat ja sihikindlat koostööd ning loomingu ja mitte mõnekümne aasta, vaid inirapõlve kestes, enne kui meie võiksime rahulduda tagajärgedega ja öelda, et meie maa on kõik haritud, iga lapp on oma majandusliku osa täitmisel, et hoonestus on, nagu see peab olema, et eluasemed on korras, et igalpool on kord ning puhtus, et põllumajanduse inventar on korras ja maatöölistel on oma korralikud eluasemed, igalpool on elektrivalgus, muust hoonestusest eralduvad nähtavalt

korralikud koolimajad, vallamajad, rahvamajad, kirikud, suuremad majapidamised jne., maarahvas on jõukas, vaimult ja moraalselt terve ning sigiv. See on alles kujuteldav ülesanne, mille poole peame püüdma järkjärgult, et ükskord eesti inimese silm võiks oma maaelu loomingust rõõmu tunda, kui ta seal eranditult näeb korda ja puhtust, külasid, asulaid ja talusid nende täies värvis ning rohelisega ümbritsetud, metsa, salusid, korralikke põlde, niite ja karjamaid, jõgesid, järvi ja maanteid, turbarabasad ning mitte midagi sellist, millele ei tea anda nimetust. Sellise pildi juures meie maa toidaks poole rohkem rahvast.

Kui meie rahva- ja riigimajandusel oleks rohkem vabu kapitale, mida võiks mahutada maale vähese protsendiga või ilma protsendita, siis suurema arvu töö-käte juures meie võiksimme maaelu ümberkujundamise käigu teha kiiremaks kui seni. Kuid seda kapitali ei ole. Seepärast peame kasutama teid, millega üldise rahvamajanduse sisetulekuid suurendada kiiremini, kui pikaldaste läbikäikudega ja tasuvusega põllumajandus seda ise suudab anda. Meie peame rakendama ka muud meie loodusvarad tööstuse kaudu ja laevanduse, kus mõlemas läbikäigud kiiremad, et sellega kiiremini tekkivaid rahvamajanduse suuremaid ülejääke juh-tida põllumajandusse. Meie rahvamajandus peab olema oma loo-dusrikkuste alusel mitmekesisem. See annab jõudu juurde ka maaelule.

Kuid selleks, et vaba kapital maa- ja maatöö armastuse ja rahvusliku ko-husetunde pärast võiks maale tungida suuremal määral kui seni, — kasu pärast toimub see vähem, — meie peame oma maaelu korraldavad õiguslikud institut-sioonid nii hoidma, et kapital sinna saaks ka minna.

Mulgimaale.

*Om maid maailman tuhandit
ja rahvit mitmit miljunit —
üitsainus Mulgimaa!*

*Ää kuri kui las' olla ta —
ku Pikasillast üle saa,
suud anna mullal ma.*

*Ja üteainsa mõttege
ma eidä õhtu magame,
ja tõusu ommuku.*

*Oh, kunas ma su jälle näe!
Oh, kunas kodun tõusup päe
ja õhtu pastab kuu!*

*Om maid maailman tuhandit
ja rahvit mitmit miljunit —
üitsainus Mulgimaa!*

Hendrik Adamson.

Meie möödunud aasta romaan.

A. Jakobsoni ja M. Metsanurga romaanide kõrval tuleb ideoloogiliste romaanide lahtrisse paigutada ka Jaan Kärneri ajaloolise tagapõhjaga olustiku romaani „Tuuled pöörduvad läände“, milles käsitletakse vapside liikumist. Liikumist tekkivaist põhjustest annab autor üsna kujuka ülevaate, kuid ei suuda siiski hoiduda teatud sihilikkusest, mis pole kasuks romaani elulisele ja kunstilisele usutavusele. Oma kirjanduslik-kunstiliselt väärtuselt jääb aga Kärneri romaan tunduvalt maha Jakobsoni ja Metsanurga teostest, olles oma käsitluslaadilt pinnalisem ja nõrgema sisemise pingega, kui mõlemad eelmainitud teosed.

Möödunud aasta toodangus pälvib tähelepanu ka Richard Roht, kes esineb kahe romaaniga, millest „Igapäevased inimesed“ on lehekülgederohkemaks raamatuks möödunud aastal ilmunud romaanide hulgas, romaan „Ummiktänav“ aga pakub huvi oma uudse ideelise küljega. Käsitledes väikelinna olustikku ja valgustades ebameeldivast ja armetest küljest sealseid tegelasi — ei paku Rohu romaan sisuliselt küll midagi uut, sest alates Ernst Petersoni „Rahvalgustajast“ on meie kirjanikel nagu mingiks peeneks tooniks kujunenud alevi ja väikelinna olude ja elanike naeruvääristamine. — Sellest küljest sarnleb Rohu „Ummiktänav“ ka Kärneri romaanile „Tuuled pöörduvad läände“. Mille poolest aga Rohu raamat põhiliselt erineb Kärneri romaanist, on ülestõstetud küsimuste ideeline lahendus. Kui Kärner oma romaani peategelasel Kõvamehel laseb alevi olundi allakiskuvast mõjust pääsemiseks raputada jalult alevi tolmu ja põgeneda pealinna, siis Roht jätab oma peategelased väikelinna ja laseb neil olude kiuste säilitada oma isiksus, kuid selle juures kohaneda ka ümbrusega. See on igatahes palju lohutavam lahendus kui põgenemine kitsastest oludest. Selle ideelise lahenduse tõttu kujuneb ka Rohu „Ummiktänav“ meelegäävaks raamatuks möödunud aasta romaanitoodangus. Kahju vaid, et Roht oma romaani ideoloogilisest lõpplahendusest libiseb üle äärmise pealiskaudsusega, mis on raamatule suureks miinuseks ja ei võimalda „Ummiktänavat“ kõrvutada Metsanurga ja Jakobsoni ideeliste romaanidega.

Möödunud aasta romaanide hulgas on eriliseks tähelepanuväärseks viisteistkümmend aastat ilukirjanikuna vaikinud F. Tuglase raamat „Väike Illimar“, kus üllatava uuduse ja värskusega käsitletakse ennemaailmasõjaaegse mõisa olustikku ühe lapse vaatevinklist. Väike Illimar — see on raamat nii vanale kui noorele, olles selle juures oma stiililise külje viimistluselt omaette harulduseks meie romaanitoodangus. Kuid raamatu muhedalt hubane õhkkond paelub samal määral küpseealist lugejat kui kasvavat noorsugu, keda seob raamatu salapärane „hirmu ja õuduse“ õhkkond oma rehepappidega, Hull-Juhani-tega ja pullilugudega.

Mõisa keskust valgustava raamatuna tuletab Tuglase „Illimar“ meele P. Krusteni romaani „Vehklemõisa aednik“, kus peategelaseks tänapäeval juba minevikku vajunud mõisateenija tüüp, kellel on püha

Mu rannikmaa.

*Mu rannikmaa, mu merilaht,
all kauni põhjakaare,
ei ole sellist paika kaht,
mis näinud silmapaarid.
See maa, mis mulle olnud hälliks,
jääb igavesti mulle kalliks.*

*Mu õnnemaa jääb püsima,
ei keegi seda murra,
siin tahan vabalt elada
ja vabana ka surra.
See maa, mis mulle olnud hälliks,
jääb igavesti mulle kalliks.*

J. Kask.

kõik, mis mõisaga seoses. See huvitav ja korralikult ülesehitatud raamat eelmise aasta romaanitoodangus (raamat ilmus 1936. a. lõpul, kuulus seega juba tunamulluse aasta toodangu hulka) ei küüni aga Tuglase romaani kunstilisele tasemele.

Veel suuremal määral kui kaks eelmainitud — on olustikuromaan A. Mälgu „Taeva palge all“. Raamat on kirjutatud tugeva kunstilise sisseelamisega ja kuulub Mälgu paremate raamatute hulka. Valgustades rannakalurite elu — ei paku aga see romaan sisuliselt midagi uut sellele, kes on varemalt lugenud sama autori romaani „Õitsev meri“, kuna mitmed tegelased ja sisulised episoodid tunduvad korduvatena. Selle tõttu kaotab „Taeva palge all“ palju oma esialgsest veetlusest.

Erilise koha möödunud aasta romaanitoodangus omab Hindrey romaan „Sündmusteta suvi“, kus ei kõida huvi ei raamatu aineala ega sündmustiku uudus, ei ka ülesehituse keskendus, kuna need omadused raamatul puuduvad, vaid selles raamatus pälvib tähelepanu see meeleolude varjundite ja pooltoonide tabamine, millega autori kunstniku sulg üllatab kõige nõudlikumat lugejat. Omaette väärtuseks on ka autori äärmiselt isikupärane stiil.

Möödunud aasta romaanide sarjas on mõnuga loetav ka Mart Raua „Turg“, kuigi kirjaniku sulg libiseb karikaturisti väledusega üle lehekülgede, kusjuures raamatu peategelane kaotab mõndagi oma elulisest usutavusest. Sellejuures on aga A. Hindi „Kuldne värav“ haiglaselt eneses puuriv ja ei kuulu noorsookirjanduse hulka.

Aastatoodangule on iseloomulik, et maaainelisi romaane leidub vaid kaks — E. Voitki „Eile ja täna“ ja Rohu „Igapäevased inimesed“. Mõlemad raamatud on kirjutatud kerge sulega ja selle tõttu huviga loetavad, kuid kumbki ei kuulu nende raamatute hulka, mis rikastaks meie ilukirjandust uute väärtustega.

J. Vg.

Agronoom J. Michelson †

J. Michelson.

„Eesti Looduses”, „Loodusvaatlejas”, „Agronoomias” jt. Kirjutas linnukaitse küsimustest „Maanoortes” ja mitmes ajalehes. Oli eeskujulik õpetaja E. A. Põllutöökeskkoolis ja koostas isiklikele uurimustele tugeva raamatu „Loomad ja linnud”, milline raamat ilmus trükkis 1937. aastal. Nüüd katkestas aga surm tubli töömehe elukäigu kõige paremas meheas. Kadunu nimi aga jääb edasi elama trükitud paberi ridadel ja nende mälestustes, kes temega kokku puutusid.

*Kunagi ent saabub hommik,
kus taas kätes tunnen rammu,
aja kiuste — kindlat sammu,
kus kõik koolduv, murduv, lommik
Sirgeks aab end, virgub uimast,
nagu loom, kes tunneb jõudu,
väljub olemisest tuimast,
et siis minna vastu sõudu.*

Johannes Barbarus.

Maanoorte mõttevahetuse nurk.

Kui kodu kutsub...

Kadunud on õilsad ideaalid, kõrgele ulatuvad aated. Unistuslikku romantikat asendab karmilt kaine elutõde.

Noored! Tänapäeva uus ajavaim on loonud uued elueesmärgid noortele. Tänapäevade suur kultuuriline tung on toonud enesega kaasa, meile noorile, palju kirevat ja kaasakiskuvat, s. o. oleme kahe aastakümne jooksul arenenud niipalju, et meist on saanud aegade ja olukordade nautijad, ja hüplevate kirgede otsijad.

Need tuhanded maanoored, kes jäta-
vad maha oma kodukohad, oma sünnipaigad, — et rännata linnadesse, kus on nii palju kutsuvat nende arvates, — need ongi need, kes ihaldavad neid hüplevaid ja paljutöotavaid ideaale, mida nad loodavad kätte saada laias maailmas. Kuid kui nad on küllalt rännanud, küllalt „õnne otsinud”, siis need linnatänavad, need kirevad kinolinad muutuvad neile vastikuks ja nad pöörduvad tagasi jälle oma armsasse isatallu, ja alles siis mõistavad nad selle kulde viisi õndsaid sõnu:

„Kodus oli kõik mis ihaldasin ilmas,
Kuid vast hilja mõistsin seda hinnata...”

Kaaslasel noored! Astume Kangete Kalevite jälgedesse. Kuulame muistsete hiietammede lugusid. Siis jõuame selgusele, et meie esiisad raudse visadusega juhtisid ahrasahka, tundes rõõmu maa vabadusest, tundes rõõmu omast eesti kodust, — maakodust, ning nurmedest, aasadest ja niitudest, kus töötades tundsid nad endid vabade mees-tena.

Tänapäev aga oma uute deviisidega on loonud noortesse iseteadva ja väära moraali, — nimelt tööd võetakse kui

mõnd sunniiviisilist paratamatust. Noored, kas tööta olles, seigeldes, „õnne otsides” — kas nii loome meie tulevikku? Ei — Tulevik vajab noori, — iseteadvaid noori, kes viiks rahvuse välja paremale tulevikule.

Meist noortest oodatakse, meist tahetakse kord näha, et meie võiksime neid ülesandeid ja kohustusi täita sama väärikalt, kui meie vanemad neid praegu täidavad, — et meie teod ja loov töö oleks kasuks ühiskonnale ja meie kodumaa hea käekäigule.

Selleks, et kord astuda täieõigusliku kodanikuna ühiskonna ette, ja end seal maksa panna, selleks peab meil eeldusi olema, meil peab teadmisi olema, nii oma kutsetöö kui ühiskondliku elu aladel. Maanoored, astume kõik ühiselt välja kultuurse tuleviku loomiseks. Ulatage üksteisele käed selleks, et meie väikerahvas ja riik võiks julgelt loota tulevikku, mis ju oneneb meist noortest. Astume maanoorteringidesse ja noorte koondistesse, sest ühises töös peitub jõud, ja ühiselt võime mõndagi otsustada mis üksikule üle jõu käeb. Puhas ja ilus seisiku meie kodu, eesti kodu, teeme kõik selleks, et meie kodu ilus ja kaunis oleks, ohverdame oma ülekeeva noorusenergia loovatele tegudele oma riigi ja rahva kasuks. Kadugu orjalik alandlikkus, pessimism, kõhklemine asemele astugu tugev tahtejõud ja teorõõm, mis avalduks meie isetegevuses. Ja kui meis leidub küllalt pakatavat elutuld, siis ajame selja sirgu ja vaatame julgelt tulevikku, tundes endid väärikate ühiskonna liikmetena.

Herman Maser,

Laeva Maanoorteringi vanem.

Eksitus oleks arvata, et elu uuendamine algab ainult juhtide poolt. Elu uuendamine — see käib oma rahva juhtiva osa kaudu rahvas eneses.

Kaarel Eenpalu.

Maanoorteringide tegevusest.

Võimas noorte päev Lümandas.

Üle 1000 noore esines noortejuhatajale kolonel Vellerind'ile.

Pidustusi jälgis 3500-päine rahvahulk.

Suuremaks sündmuseks Saaremaal oli Lääne-Saaremaa Noortepäev Lümandas, milline korraldati 15. mail Vabariigi 20. juubeliaasta tähistamiseks. Päev õnnestus suurepäraselt. Pidustuste käiku jälgisid algusest lõpuni noortejuhataja kol. J. Vellerind abikaasaga ja Saare Maakoolivalitsuse juhid.

Pidustused algasid kell 10 homm. võistlustega kohalikul spordiplatsil, millest võttis osa mitukümmend võistlejat. Võistluste lõpupoolel saabus spordiplatsile noortejuhataja kolonel Vellerind ühes maavanema ja koolide inspektoriga, kes mitu tundi jälgisid suurima tähelepanu ja huviga noorte võistluste lõppu ja sellele järgnevaid võimlemisettekandeid.

Võimlemisettekanded õnnestusid erakordselt, kusjuures erilist kiitust pälvisid poiste ja tüdrukute võimlemisettekanded ja poiste piramiidiharjutus. Suurte ovatsioonide osaliseks said ka järgnevad rahvatantsud maanoortelt ja skautidelt.

Kell 16 algas noorte rivistamine spordiplatsil ja täpselt määratud ajal liikumine Lümanda rahvamaja aeda. Rongikäik oli üle poole kilomeetri pikk.

Kell 10—15 oli avatud Lümanda algkoolis Lääne-Saaremaa noortetööde näitus, kus palju huvitavaid väljapanekuid.

Kell 17 algas pidulik vabaõhu aktus, millest võttis osa umbes 3.500 inimest.

Aktuse avas koolide inspektor J. Koppel, millele järgnes ühendatud Lääne-Saaremaa koolide lastekoori ettekandel kolm laulu. Laulude järele asus kõnepulti noortejuhataja, keda võeti vastu kauakestva aplausiga. Kõneleja rääkis noortest ja nende ülesandest meie riiklikus elus, mainides muuseas, et see, mida ta täna Lääne-Saaremaal, Lümandas, näeb, on üks ilusamaid ja õnnestunumaid, kuigi Noortepäevi on varem ka mujal korraldatud. Kõneleja avaldas arvamist, et ilus algatus, mis tehtud Lääne-Saaremaal, annab samasugust tõukejõudu noorte-

tööle Saarel, nagu seda andis 1. üldlaulupidu rahvuslikul ärkamisajal.

Aktusekõnele järgnes maavanema H. Otvaveli sõnavõtt.

Aktusele kogunenud noori tervitasid rida organisatsioone, kusjuures paljud olid tervitanud telegrammiliselt ja kirjalikult. Tervitustele järgnes neli mõjuvat lastekoorilaulu ja hoogus lõppsõna H. Tammartilt — Noortepäeva mõtte algatajalt.

Tund aega pärast aktust algas rahvamajas suur noortepidu, kus hulgaliselt esitati ilusaid ja omapäraseid noortelaule, tantse, deklamatsioone j. m.

Õhtusel peol jagati ka välja võistluste võitjaile auhinnad. Individuaalauhindu said esikohtadele tulnud võitjad: A. Elmik, L. Anger, A. Seil ja B. Truuwäärt. Teatejooksudes sai Lümanda vallavalitsuse rändauhinna Kärla algkool ja Lümanda Tarvitajateühingu rändauhinna N. K. Kuressaare „Viikingi“ merirühm.

Noortepäevast osavõtvaid noori oli kõigist läänepoolse Saaremaa valdadest. Registreeritud osavõtjaid Noortepäevast oli üle tuhande. Hulk noori aga elas Noortepäeva kaasa pealtvaatajainä.

Saare maanoorte töölaager Kõljalas õnnestus üle ootuste.

Kuressaare Põllumeeste Konvendi Maanoorte Ühenduse töölaager, mis peeti 21. ja 22. mail Kõljala Põllutöökoori juures ka Kaali järvel, õnnestus üle ootuste hästi. Laagrisse kogunes laup. õhtul 12 maanoorte ringist 78 tütarlast ja 78 poissi. Peale noorte võttis töölaagrist osa umbes 20 õpetajat ja töösootegelast. Ümbruskonna noortest külastas laagri lõkkepidu 100 isiku ümber.

Pärast kogunemist asuti ettevalmistusi tegema lõkkepeost osavõtmiseks. Kaali puhkpillide orkestri saatel liikus maanoorte rongikäik Kõljalast Kaali

järvele. Teel peatuti Kaali kraaterite juures, kus seletusi andis Kaali algkooli juhataja I. Völma. Lõkkepeo alguseks jõudsid kohale Noortejuht kolonel Vellerind, maavanem H. Otsstavel ja kooliinspektor J. Koppel.

Noored tervitasid Noortejuhti ja Maavanemat kolmekordse elagu-hüüdega. Selle järele maavanem H. Otsstavel tervitas noori. Isamaalisi laule kandsid ette Kaali ja Kaarma maanoorte laulukoorid. Oma lühikeses ja hoogsas kõnes tervitas kolonel Vellerind noori ja nende juhte ja kutsus ülesse oma ülesandeid tõsiselt võtma. Kõne järele lauldi riigihümni. Noortejuht kol. Vellerind ühes abikaasaga, maavanem ja koolinõunik viibisid lõketulele selle lõpuni kella 1-ni öösel.

Pühapäeva hommikul rivistati laager koolimaja ette, kus laagrist osavõtjad jagati 4 töörühma, kes läksid peale tööülesannete kättejuhatamist lauludega töökohta. Töökohtades töötati suure huviga. Üks rühm töötas Reekülas koduüete plaanistamisel maakonsulent agr. A. Kaalu juhatusel, teine rühm Kõljala asunduses Völma talus aianduskonsulent A. Loo juhatusel. Tööülesandeks oli plaani järele koduümbruse kaunistamine. Kolmas rühm rajas Saaremaa metsanduskonsulendi V. Pöderi juhatusel ilupuude taimeaeda ja neljas rühm töötas põllul kõblaste ja juurvilja harimisriistadega Saaremaa maanoorte instruktor O. Kolki juhatusel. Iga tunni järele rühmad vahetasid töökohti ja -alasisid.

Enne lõunat koguneti jällegi Põllutöökooli juurde, kus Põllutöökooli juhataja P. Häideski annab noortele seletusi lüpsi tehnikast, loomade puhastamisest, hea piimalooma tunnustest ja tõuaretusest. Lääne-Saare linnukasvatuse konsulent R. Paglant selgitas tööülesandeid, mida noored kodutalus võivad ära teha linnukasvatuse alal. Pärast lõunat oli tegelike töid tütarlastele Saaremaa kodumajanduse konsulendi prl. L. Sanderi ja Kõljala Põllutöökooli õpetaja prl. M. Sulgi juhatusel köögis nõudepesemisel ja magamistoas voodite tegemisel. Pärast tööde lõpetamist koguti laagri lõpprivisse, kus sisekorra juhataja A. Kivi tänas Kõljala Põllutöökooli juhatajat P. Häideski ja õpetajaid lahke vastutuleku eest. Laager lõppes ühise noortehümniga kell 5 p. l., mille järele asuti kojusõidule.

Maanoorte ühendus Vastseliina.

Pühapäeval, 10. aprillil s. a. oli Vastseliina põllumeeste konvendi piirkondlised maanoorte juhtide kursused Vastseliina piimaühingu ruumides. Igast maanoorte ringist oli osavõtjaid; kõige rohkem olid esitatud Misso ja Mauri ringid. Päeva avas ja koosolekut juhtas kohalik konsulent R. K i i v e r, protokollis Misso esindaja E. K ä g u. Esimesena esines pikema kõnega maanoorte ringide ja suvise töökava üle instruktor E. P i i r, selle järele kõnelesid aiandusassistent J. S i b u l teemil „Hoolitseme kodude eest“ ja assistent V. O i n a s „Rakendusraamatud riigis“. Ettekandeid jälgiti suure huviga ning nende lõppedes võeti elavalt sõna.

Peale referaatide avaldati soovi Vastseliina Maanoorte Ühenduse asutamiseks. Ühenduse vajadusest kõneles lühidalt E. Piir, mille järele ühel häälel otsustati ühendus ellu kutsuda. Ühenduse töökava koostati järgmiselt: „Juuni esimestel päevadel laiaulatuseline suvipäev, mis algab mitmesuguste töövõistlustega G. H a b e r s a c k i talus, kuna õhtul on aktus kõnevõistluse ja piduga. Edasi ühendus esineb ühise väljapanekuga eeloleval sügisel Vastseliina põllumajanduse näitusel, millest võtab iga ring osa. Otsustati võimalikult mõjuda kaasa selleks, et eelolevatest üleriigilistest suvipäevadest ja maakondlikust õppelaagrist osa võetaks. Kuulutatakse välja ka kirjanudvõistlus. Ühenduse juhatusel esimeheks on ajutiselt kohalik konsulent kuni noortevanema määramiseni, kuna teisteks juhatuseliigeteks valiti J. S i b u l — Mauri ringist, V. O i n a s — Saalusest, H. T a r r o — Missost ja K. P u u s e p p — Loosist, asemikuks jäi G. L a u r i (Eiche) Tsäpsist. Revisjonikomisjon valiti koosseisus: K. Helm (Tsäpsi), A. Agar (Mauri) ja V. Tirul (Misso), kuna asemikuks sai E. Kägu (Missost). Koosolek lõppes heade lootustega tulevikku ja üksmeelses vaimus ühise lauluga „Mu isamaa armas“.

Kutsuti ellu Võru konvendi maanoorte ühendus.

Pühap., 24. aprillil oli Võru Maavalitsuse ruumides Võru Konvendi piirkondlikud maanoorte ringide juhtide kursused, millest oma esindajate kaudu

võtsid osa Nursi, Vöhandu, Väimela teise ja Kasaritsa maanoorte ringide ja Väimela Noorte Maatulunduse Klubi ning Konvendi juhatuseliikmed O. Tint ja J. Sokk.

Kursuse avas konvendi esimees hr. Otto Tint, mille järele valiti koosoleku juhatajaks maakonsulent Jaan Männik ja protokollijaks Enno Piir.

Esimesena refereeris noorsoo-, seltskonna- ja omavalitsusetegelan hr. L. Leis ainel „Maanoorteringid maaideoloogia kasvatajatena“. Referent oma ettekandes andis väga kujukla läbilõike maaideoloogia levimisvõimalustest maanoorte ringides ja kogu põllumajandusliikmades ringkondades.

Järgmisena andis ülevaate maakonsulent Jaan Männik maanoorte liikumisest üldiselt ja Võrumaal.

Võru konvendi vanem. maan. orge on Väimela Noorte Maatulunduse Klubi ja Vöhandu Maanoorte Ring (end nimega Veriora-Süvahava). Väimela Mt. Klubi on olnud ka majanduslikult kõige suurema läbikäiguga, kes isegi määras toetusi kohaliku „Kungla“ rahvamaja ehitamiseks. Kõige suurema raamatukogu omab kogu Võrumaal Väimela Teine Maanoorte ring, kellel on praegu ligi 300 köidet, kuid aasta lõpuks loodab seda kahekordistada ja avalikkude raamatukogude võrku võtta.

„Ringivanema ülesannetest“ kõneles Konvendi noortevanem ja Väimela Põllutöökooli õppejõud Hendrik Narusk, kes tõi terve rea elulisi näiteid ringivanema headest ja halbade külgedest ning lõi tüüpe ringivanema isikust, kui ümbruskonna autoriteetsest maanoorte juhust.

Edasi esines pikema kõnega instruktor Enno Piir töökavade üle.

Viimasena refereeris maanoorte tegelasi Paul Laugamets „Rakendusraamatutest ja asjaajamisest“, kes väga iselomustavalt rääkis võimalikest puudustest asjaajamises ning nende vältimistest.

Peale referaatide otsustati ellu kutsuda Võru Konvendi Maanoorte Ühendus, kuhu valiti juhatusse P. Laugamets — Kasaritsast, R. Siniaas — Vöhandu ringist, A. Salumäe — Nursist ja E. Viiding — Väimelast. Ühenduse esimeheks on määratud noortevanem H. Narusk. Revisjonikomisjoni valiti H. Kiisk — Vöhandu, A. Vernik — Väimela II ja S. Runthal — Väimelast. Ühenduse tegevus-

kava koostab juhatus, kes esitab selle edaspidi peakoosolekule vastuvõtmi-seks.

Pikk ja asjalik koosolek lõppes üksmeelse vaimus ja heade lootustega tulevikku.

Rõuge noored mälestavad Jakobsoni.

Pühapäeval, 15. mail asutati Rõugesse Konvendi Maanoorte Ühendus, mis toimus peale noortejuhtide kursust Rõuge Rahvamajas.

Ühenduse juhatusse valiti: V. Aid — Rõugest, neuu L. Uibu — Sännast, E. Harju — Krabit ja V. Veske — Ristemäelt, kuna asemikuks P. Raag — Haanjast. Juhatuses esimeheks on põhimääruse järele noortevanem, kelleks osutub R. Urbanik. Revisjonikomisjoni valiti prl. S. Soon — Haanjast, E. Meriorg — Sännast ja V. Allas — Viitinast.

Tegevuskava üle vahetati pikemalt mõtteid. Tegevuskavas on ette nähtud C. R. Jakobsoni sünnipäeva mälestamine juulis, noorte näituse korraldamine sügisel, uute ringide asutamine ja nende võrgu kujundamine jne. Ligema töökava ja eelarve koostamine tehti juhatuses ülesandeks, kes esitab selle üldkoguile vastuvõtmiseks.

Võrumaal Navil asutati maanoorte ring.

Navi algkooli juhataja K. Toropi poolt oli 26. mail kutsutud kokku kohapealsete noorte koosolek, kus kõnega esines maanoorte instruktor E. Piir teemal „Maanoorte organisatsioon“. Peale kõnet suurem osa koosolijaid otsustasid asutada Navile maanoorte ringi.

Valiti ajutine toimikond koosseisus: V. Vagol, R. Torop, M. Sibul, H. Oha, V. Puiestee, L. Joosu ja H. Vald. Toimikonna vanemaks on koolijuhataja K. Torop. Toimikonna ülesandeks on liigete kogumine, tegevuskava ja eelarve koostamine ning peakoosoleku kokkukutsumine.

Kasaritsa noored austasid vanu põllumehi.

Kohalike maanoorte poolt 1. mail korraldatud külvipidu ja noortepäev kujunes kohapealsele rahvale suureks sündmuseks. Aktus algas päevakohase jumalateenistusega Pindi kog. õp. K.

Puusempilt, mille järele avasõna ütles J. Haagivang, K. M. auvanem.

Pidulikum silmapilk oli see, kui rahvariides tütarlapsed ehtisid hallipäiste töömeeste rinda lilledega.

Kõnega esines maanoorte tegelane J. Tõrmaküla ja maanoorte tegevusülesandeid selgitas Võru konvendi maanoorte vanem hr. H. Narusk.

Ringi liige neuu Mäesalu rääkis väga huvitavalt kevade saabumisest Kasaritsale ja neuu Heliste kandis ette luuletuse „Maa ihkab jõude tugevaid.“ Vahepeal mängis „Kandle Juss.“ Lõpuks ilmusid lavale rahvatantsijad, kandes ette ka ühe hiljuti avastatud rahvatantsu.

Kogu pidustuste kestel oli rahva meeoleolu elevil ja avaldati soovi, et ka edaspidi veel selliseid päevi korraldaks. Pidulik aktus lõppes ühislauluga.

Kohale olid sõitnud veel mitmed teiste maanoorte ringide esindajad, et Kasaritsa maanoori tervitada ja pidustustest osa võtta.

Kasaritsa noorte metsapäev õnnestus.

Kohalike noorte korraldusel peeti 15. mail metsapäev Kubjal Ado Raudsepa maal. Ilusa ilma tõttu edenes metsakülv ja istutamine jõudsalt. Noored olid innuga töö juures mida juhtis metsanduse konsulent R a i d m ä e, kes esines enne tööd ka päevakohase kõnega. Vanal, üle 60 a. peremehel oli väga hea meel, et noored tunnevad huvi ka metsa rajamise vastu, käis vahepeal ära linnas ja tõi suure kotitäie suupisteid metsa külvajaile. Töö lõppedes istuti ojakaldale sööma ja lasti lõbusat laulu kohal, kus aastakümnete pärast mühiseb mets.

Viru maanoored organiseeruvad.

Virumaal moodustati hiljuti kahes konvendis — Lüganusel ja V.-Maar-

jas — maanoorte ühendused. Lüganusel toimus see maanoorte juhtide nõupidamisel, kus anti ka ülevaade senisest tegevusest, millest nähtus, et agaralt on teotsetud Savalas, Maidlas, Lüganusel jne. Juunis korraldatakse Oandu jõe kaldal maanoorte laager, noored ise teostavad loomakapsa kasvatamise võistlusi ning muid üritusi. Ühenduse juhatusse valiti R. Valdre (Savala), E. d. Väät (Oandu), J. Kangro (Lüganuse), L. Andest (Unukse).

Väike-Maarja konv. maanoorte üh. juhatusse valiti pr. V. Reio (Eipri), R. Umelas (Kiltsi), pr. Sildmaa (Antu) ja hra Liikhold (Eipri). Tarvilikuks peeti uute maanoorterin- gide asutamine Raekülla, Avispea-Võnnusverre, Lasilasse, Saksi ja Põdrangule. Seni tegutseb konvendis neli maanoorterangi, neist suurim Kiltsis 210 liikmega.

Õnnestunud metsapäev Iilas.

Malla maanoorte ringi ja Kunda-Malla kodukaunistamise hoogtöö Iila alakomitee korraldusel peetud metsapäev pühapäeval, 15. mail õnnestus hästi. Osavõtjad kogunesid hommikul kella 9 Iila end. koolimajja, kust K.-Malla tuletõrje orkestri helide saatel mindi istutamispäigale Vabavõhma talu metsa.

Metsapäevale ütles avasõna Al. Toiger, kuna pikema kõnega esines agr. A. Mägi. Istutamistööd juhatas Kunda metsaülem E. Tarikas ja sama metskonna metsavaht Matti. Nobedasti läksid mulda 70 inimese osavõtul kuni 1400 männi taime kahes kohas, kokku 1800 rtm.

Osavõtjate hulgas oli palju Iila vanu taluperemehi, kes olid huvitatud metsaistutamisest. Paar põllumeest viisid isegi oma liivakünkaile mõned sajad puutaimed.

Peab olema selge silm ja julgust tõe näkku vaadata, enesedistsipliini ja tahet toimimiseks, et maitsta iseseisvuse võrratumat head rahva majanduslikus, kultuurilises ja poliitilises arengus.

Prof. A. Piip.